

Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

SERIA „MONOGRAFIE I ROZPRAWY”, NR 10

Mariusz Pyra

**ODDZIAŁYWANIE PAŃSTWOWYCH
WYŻSZYCH SZKÓŁ ZAWODOWYCH
NA ROZWÓJ LOKALNY
W REGIONIE LUBELSKIM**

Biała Podlaska 2020

Wydawca:
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Recenzenci:
dr hab. inż. Irena Łącka, prof. ZUT
prof. dr hab. Andrzej Piotr Wiatrak

Pierwotna wersja monografii była podstawą przewodu doktorskiego
dr. Mariusza Pyry przeprowadzonego na Wydziale Ekonomii
Uniwersytetu Rzeszowskiego, sfinansowanego ze środków własnych
PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej.

**© Copyright by Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej**

ISBN 978-83-64881-55-8

**Nakład: 100 egz.
Liczba arkuszy wydawniczych: 19**

Wydawnictwo PSW JP II
ul. Sidorska 95/97
21-500 Biała Podlaska
www.pswbp.pl

Skład, druk, projekt okładki:
Agencja Reklamowa TOP, ul. Toruńska 148, 87-800 Włocławek
tel.: 54 423 20 40, fax: 54 423 20 80, www.agencjatop.pl

*Dziękuję mojemu mentorowi,
prof. Mieczysławowi Adamowiczowi
za nieocenioną pomoc i wsparcie,
a także za inspirację i wprowadzenie
w zupełnie nowy dla mnie wymiar naukowy.*

*Jedyny sposób, by odkryć granice możliwości,
to przekroczyć je i sięgnąć po niemożliwe.*

Arthur C. Clarke

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział 1. Rola szkół wyższych w rozwoju lokalnym i regionalnym	21
1.1. Pojęcie i istota rozwoju lokalnego i regionalnego	21
1.2. Wybrane koncepcje teoretyczne rozwoju lokalnego i regionalnego	27
1.3. Znaczenie uczelni dla gospodarki opartej na wiedzy	36
1.4. Budowa kapitału ludzkiego i kapitału społecznego jako czynnik konkurencyjności regionu	41
1.5. Instytucja szkolnictwa wyższego a potencjał regionu uczącego się	44
1.6. Znaczenie inwestycji w sferze szkolnictwa w procesie rozwoju ekonomiczno-społecznego	45
1.7. Idea społecznej odpowiedzialności szkoły wyższej	49
1.7.1. Pojęcie i teorie społecznej odpowiedzialności	50
1.7.2. Państwowa wyższa szkoła zawodowa a organizacja społeczna	54
1.7.3. Misja i strategia polityki społecznej instytucji edukacyjnej	57
1.7.4. Interesariusze w koncepcji społecznej odpowiedzialności	60
Rozdział 2. Państwowe wyższe szkoły zawodowe jako element systemu szkolnictwa wyższego	65
2.1. Charakterystyka szkolnictwa wyższego w Polsce	65
2.1.1. Zewnętrzny ład akademicki	69
2.1.2. Wewnętrzny ład akademicki – ustrój uczelni	75
2.2. Prawne aspekty funkcjonowania publicznych uczelni zawodowych w Polsce	77
2.3. Działalność państwowych wyższych szkół zawodowych w aspekcie lokalnym i regionalnym	78
2.4. Regionalność i ponadregionalność polskich uczelni zawodowych	80
2.5. Wyzwania stojące przed wyższym szkolnictwem zawodowym – uwarunkowania i kierunki rozwoju	89
Rozdział 3. Obszary oddziaływania państwowych wyższych szkół zawodowych na społeczno-ekonomiczne otoczenie lokalne i regionalne	89
3.1. Charakterystyka województwa i powiatów objętych badaniem	89
3.2. Plany i strategie rozwoju regionalnego i lokalnego badanego obszaru ...	100
3.3. Szanse, zagrożenia oraz bariery dla zrównoważonego rozwoju regionalnego	107

3.4. Powiązania badanych uczelni z otoczeniem w świetle opinii respondentów	111
3.4.1. Opinie pracowników uczelni.....	111
3.4.2. Opinie pracowników JST.....	116
3.4.3. Stanowisko przedstawicieli biznesu	119
3.4.4. Perspektywa studentów.....	123
3.5. Wybrane dane dotyczące kapitału ludzkiego w aspekcie lokalnym i regionalnym	125
3.6. Identyfikacja płaszczyzn oddziaływania PWSZ na lokalne i regionalne otoczenie społeczno-ekonomiczne.....	130
Rozdział 4. Ocena funkcjonowania państwowych wyższych szkół zawodowych w regionie lubelskim.....	149
4.1. Prezentacja badanej grupy wyższych szkół zawodowych z woj. lubelskiego.....	149
4.2. Cele oraz profile działalności analizowanych podmiotów.....	158
4.3. Sytuacja finansowa badanych uczelni	167
4.4. Funkcjonowanie badanych uczelni w opiniach głównych interesariuszy .	185
4.4.1 Perspektywa pracowników uczelni.....	185
4.4.2. Perspektywa studentów.....	191
4.5. Analiza efektywności funkcjonowania PWSZ	199
4.6. Pomiar jakości kształcenia PWSZ.....	219
Rozdział 5. Znaczenie Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej w układzie podregionu białskiego.....	225
5.1. Zasoby kadrowe	225
5.2. Studenci i absolwenci	227
5.3. Inicjatywy PSW w Białej Podlaskiej ukierunkowane na rozwój otoczenia uczelni	232
5.4. Określenie występujących luk i niewykorzystanych możliwości wpływu PSW w Białej Podlaskiej na rozwój lokalny w regionie lubelskim.....	241
5.5. Model funkcjonowania państwowych wyższych szkół zawodowych na przykładzie PSW w Białej Podlaskiej.....	251
Zakończenie	262
Bibliografia	268
Spis rysunków.....	279
Spis tabel.....	281
Aneks	283

WSTĘP

Najczęstszym powodem pisania książek są kwestie zawodowe. Ma to miejsce wtedy, kiedy ma się coś nowego do powiedzenia, w opinii autora coś ważnego, czym należałoby się podzielić z innymi¹. Tak jest w przypadku tej monografii, która jest wyrazem przede wszystkim zainteresowania autora państwowym wyższym szkolnictwem zawodowym, wynikającego m.in. z kilkunastoletniego już doświadczenia zawodowego na stanowisku nauczyciela akademickiego w tego typu szkole wyższej. Jest też głębsza motywacja dotycząca zaniepokojenia o stan, perspektywy rozwoju i rolę sektora publicznych uczelni zawodowych w przyszłości. Ta obawa wynika przede wszystkim z coraz trudniejszej sytuacji tego sektora związanej m.in. z sytuacją demograficzną, jak również z momentu historycznego, kiedy przygotowywano projekt (2016–2018), a następnie wprowadzono tzw. Ustawę 2.0. W dokonujących się obecnie zmianach w systemie szkolnictwa wyższego można dostrzec szansę na ustabilizowanie, a nawet wzmocnienie pozycji państwowych wyższych szkół zawodowych. Źródłem nadziei jest przekonanie, że publiczne uczelnie zawodowe mogą mieć duże znaczenie dla rozwoju swoich miast, powiatów, podregionów. Ta rola może okazać się nawet większa niż uczelnie akademickich dla rozwoju dużych metropolii, w których istnieje wiele instytucji naukowych. Podstawę powstania książki stanowią prace naukowe dokonane przez autora w ramach przygotowania rozprawy doktorskiej, dlatego też niniejsze opracowanie jest prezentacją obszernych jej fragmentów.

Rozwój edukacji na poziomie wyższym jest powszechnie uznawany jako podstawowy i niezbędny czynnik rozwoju. Rozszerzenie kształcenia na uczelniach wyższych uwarunkowane jest przez szereg czynników natury społecznej, gospodarczej, politycznej i kulturowej. W okresie obowiązywania systemu centralnego planowania rozwój szkolnictwa wyższego, w tym liczba studiującej młodzieży, podlegał limitowaniu i studia wyższe nie były dostępne dla wszystkich chętnych posiadających świadectwo maturalne. Polska plasowała się na odległych miejscach w rankingu państw europejskich pod względem skolaryzacji.

Transformacja społeczno-ustrojowa w Polsce stanowiła wielki przełom w zakresie udostępnienia kształcenia na poziomie wyższym, czyniąc szkolnictwo wyższe jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się obszarów życia społecznego. W ciągu trzydziestu lat nastąpiły w nim znaczne przemiany o charakterze ilościowym oraz instytucjonalnym². Uniwersytety i inne uczelnie państwowe, wzmacniając swoją autonomiczność, otworzyły się na przyjęcie młodzieży po szkołach średnich, a także powstał i rozwinął się sektor państwowych wyższych szkół zawodowych. Ich funkcjonowanie stanowiło istotny element procesu transformacji

¹ Ł. Sułkowski, *Fuzje uczelni. Czy w szaleństwie jest metoda?*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018, s. 9.

² T. Borys, *Zrównoważony rozwój jako wyzwanie edukacyjne* [w:] T. Borys (red.), *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju tom I, Edukacja dla ładu zintegrowanego*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok-Wrocław 2010, s. 44.

systemowej i przygotowania kraju do integracji z UE. Po wdrożeniu na początku dekady ostatniego dziesięciolecia XX wieku podstawowych reform ekonomicznych przywracających wolność ekonomiczną i mechanizmy rynkowe, opartych na prywatnym systemie własności, zaczęto poszukiwać także tzw. miękkich, nowoczesnych czynników rozwoju, utożsamianych z gospodarką opartą na wiedzy, wykorzystującą niematerialne formy kapitału – kapitał intelektualny, ludzki, społeczny³. W tym celu pod koniec lat dziewięćdziesiątych wprowadzono trzy znaczące reformy systemowe. Dotyczyły one drugiego etapu zmian w oświacie, reformy samorządu terytorialnego oraz nowego podziału administracyjnego kraju. Przedmiotowe regulacje ugruntowały powstanie i rozwój państwowych wyższych szkół zawodowych (PWSZ). Uwzględniano przy tym zarówno aspekty długofalowe, jak i doraźne, wpisujące się w różne teoretyczne koncepcje rozwojowe, m.in. koncepcję zrównoważonego rozwoju, nowych czynników wzrostu, nowej ekonomii instytucjonalnej, teorię rozwoju regionalnego oraz teorię i politykę rozwoju układów przestrzennych.

Państwowe wyższe szkoły zawodowe zaczęły powstawać w ostatnich latach XX wieku na mocy przyjętej 26 czerwca 1997 roku Ustawy o wyższych szkołach zawodowych (Dz.U. 1997 nr 96 poz. 590). Rozwój publicznych wyższych szkół zawodowych w Polsce powiązany był z ogólnoeuropejskim procesem przemian szkolnictwa wyższego, zwanym jako proces boloński (Deklaracja Bolońska z 19 czerwca 1999 roku). Podstawowe znaczenie dla powstania i rozwoju PWSZ miały jednak zachodzące wewnątrz kraju zmiany instytucjonalne oraz konieczność przyspieszenia rozwoju, zwłaszcza obszarów dominacji tradycyjnych struktur społeczno-gospodarczych. W myśl tej idei państwowe wyższe szkoły zawodowe tworzone były na obszarach o niskiej dostępności publicznego szkolnictwa wyższego, w ośrodkach podregionalnych, głównie w miastach, które w wyniku reformy administracyjnej utraciły status miasta wojewódzkiego⁴. Wśród przesłanek utworzenia nowego sektora szkół wyższych do najważniejszych można zaliczyć potrzebę kreowania nowoczesnych podstaw rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez budowę gospodarki opartej na wiedzy i wykorzystanie niematerialnych źródeł (czynników) rozwoju, których podstawą jest rozwój edukacji. Szczególną motywacją było wyrównanie szans rozwojowych i edukacyjnych, a także stworzenie młodzieży mieszkającej w otoczeniu średniej wielkości miast bezpośredniej możliwości studiowania. Duże ośrodki akademickie były dla wielu mieszkańców odległych obszarów wiejskich trudno dostępne, głównie ze względów ekonomicznych.

Państwowe wyższe szkoły zawodowe współpracujące z dużymi ośrodkami akademickimi wykorzystały istniejący w nich potencjał kadrowy do przybliżenia oferty kształcenia wyższego dla młodzieży, która nie miała szans na studiowanie w dużych, często znacznie oddalonych i generujących relatywnie wyższe koszty miastach. Zapewniono w ten sposób „dopływ” wyspecjalizowanej kadry do lokal-

³ M. Adamowicz, *Przemiany w systemie edukacji szkolnictwa wyższego Polski* [w:] M. Adamowicz (red.), *Państwowe Wyższe Szkoły Zawodowe w Polsce. Dokonania. Stan obecny. Perspektywy*, Wydawnictwo PSW JP II, Biała Podlaska 2014, s. 20-21.

⁴ I. Kowalska, *Kierunki polityki finansowej PWSZ w świetle uwarunkowań rozwoju szkolnictwa wyższego w XXI wieku* [w:] M. Adamowicz (red.), *Państwowe Wyższe Szkoły Zawodowe w Polsce. Dokonania. Stan obecny. Perspektywy*, Wydawnictwo PSW JP II, Biała Podlaska 2014, s. 76.

nych rynków pracy i zagospodarowanie wyżu demograficznego młodzieży poma-
turalnej.

Zbliżenie szkół do obszarów wiejskich, słabiej zurbanizowanych, mogło pozy-
tywnie oddziaływać na wyrównanie dysproporcji przestrzennych w zaspokajaniu
potrzeb edukacyjnych wewnątrz regionów. Stwarzało to bodźce dla ogólnego roz-
woju kraju. Szczególnego znaczenia powstających PWSZ upatrywano w ich oddzia-
ływaniu na bliskie otoczenie miast, w których były tworzone, jak również w samych
miastach, w których były zlokalizowane. Dotychczasowe doświadczenia wskazują,
że szkoła wyższa mająca charakter publiczny wypełnia ważną funkcję miastotwór-
czą. Jej uruchomienie wiąże się bowiem z uaktywnieniem działań samorządów lo-
kalnych, instytucji i organizacji pozarządowych, nowymi inwestycjami, wzrostem
zatrudnienia, większym popytem na usługi (np. mieszkaniowe) oraz inne usługi
i towary konsumpcyjne. Z uczelniami wiąże się także tworzenie nowego środowi-
ska innowacyjnego.

Powstanie sektora PWSZ miało też stanowić pewnego rodzaju rekompensatę za
likwidację w wielu miastach istniejących tam wcześniej urzędów wojewódzkich.
Zmniejszenie liczby województw z 49 do 16 stwarzało w wielu miastach, które
utraciły rolę stolicy województwa, lukę w sferze zatrudnienia wysoko kwalifikowa-
nych kadr i infrastruktury administracyjnej. Lukę tę mogła zapełnić nowo powstała
uczelnia wyższa. Stwarzało to szansę na inwestycje w nowe sfery działalności, miej-
sca pracy oraz inne pozytywne efekty zewnętrzne, w zakresie wpływu na lokalne
otoczenie społeczno-kulturowe i gospodarcze.

Początkowo państwowym wyższym szkołom zawodowym nadano status uczel-
ni zawodowych, o charakterze wyłącznie edukacyjnym, z możliwością kształcenia
na pierwszym poziomie studiów, nadających tytuł zawodowy licencjata lub inżynie-
ra. Ustawa z 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 2005 nr 164 poz. 1365)
nadała im szersze uprawnienia umożliwiając również prowadzenie studiów II stop-
nia.

Obecnie PWSZ stanowią znaczący sektor szkolnictwa wyższego w Polsce⁵. Licz-
ba ośrodków kształcenia zawodowego wzrosła do 36⁶, a w szczytowym roku aka-
demickim 2006/2007 kształciło się w nich ponad 100 tys. studentów. W ciągu 20 lat
istnienia państwowe wyższe szkoły zawodowe wykształciły ponad 350 tys. absol-
wentów, pobierających naukę na 68. kierunkach studiów I stopnia oraz 21. kierun-
kach studiów II stopnia. Aktualnie, podobnie jak i inne szkoły wyższe, odczuwają
skutki niżu demograficznego i zmniejszenie rekrutacji. Mimo dramatycznych trud-
ności z rekrutacją, tylko nieliczne PWSZ połączyły się z innymi silniejszymi ośrod-
kami. Niektóre z nich opracowały ambitne programy rozwojowe, poddały się ocenie
parametrycznej, rozwinęły działalność naukowo-badawczą i innowacyjną, przy
szerokiej współpracy z bliższym i dalszym otoczeniem. Nowelizacja prawa o szkol-
nictwie wyższym dokonana w 2011 roku zwiększyła autonomię programową

⁵ J. Draus, *Państwowe wyższe szkoły zawodowe z perspektywy 15-lecia* [w:] M. Adamowicz (red.), *Państwowe Wyższe Szkoły Zawodowe w Polsce. Dokonania. Stan obecny. Perspektywy*, Wydawnictwo PSW JP II, Biała Podlaska 2014, s. 33.

⁶ Taka liczba szkół utrzymywała się przez lata. Obecnie ich liczba wynosi 34. Szczegółowy wykaz zna-
duje się na stronie: <http://ranking.perspektywy.pl/2020/ranking/ranking-puz>. Dostęp 28.07.2020.

uczelni, w wyniku czego państwowe wyższe szkoły zawodowe mogły dostosować standardy kształcenia do praktycznych potrzeb lokalnych rynków pracy i współpracować w realizacji tych programów z podmiotami gospodarczymi i instytucjami z otoczenia lokalnego i regionalnego.

Kształcenie ukierunkowane na potrzeby lokalnego rynku pracy stanowi coraz silniejszą determinantę w ewolucyjnym rozwoju wyższego szkolnictwa zawodowego. Kwalifikacje nabywane przez absolwentów powinny stanowić określoną wartość rynkową w zakresie wysokospecjalistycznego przygotowania zawodowego. Kolejna i zarazem najnowsza nowelizacja ustawy o szkolnictwie wyższym wprowadzona w 2018 roku (Ustawa 2.0) definiuje nowe wyzwania wobec misji wyższych szkół zawodowych, umacniając jednocześnie ich pozycję w strukturze sektora szkolnictwa wyższego w zakresie pełnienia roli regionalnych centrów kształcenia i doskonalenia zawodowego.

Uwzględniając powyższe przesłanki, należy jednocześnie podkreślić, że rola, jaką pełnią PWSZ, nie jest jeszcze zadowalająco rozpoznana od strony naukowej. Dowodzi tego dokonany przegląd literatury przedmiotu. Niniejsza monografia stanowi próbę wypełnienia tej luki.

Problem badawczy w pracy dotyczy zatem zarówno roli, jaką ten sektor spełnia w systemie szkolnictwa wyższego oraz budowania społeczeństwa i gospodarki opartej na wiedzy, jak i roli, jaką te szkoły pełnią oraz, w kontekście przyszłości, powinny pełnić – wobec otoczenia lokalnego i regionalnego. W szczególności istotną kwestią stanowi ocena spójności idei kształcenia zawodowego z potrzebami lokalnego i regionalnego rynku pracy, a także legitymizacja funkcjonowania szkoły wyższej w aspekcie społecznej odpowiedzialności wobec interesariuszy.

Uwzględniając powyższe stwierdzenia, za cel główny pracy przyjęto rozpoznanie istoty i zakresu (płaszczyzn) oddziaływania państwowych wyższych szkół zawodowych na lokalne otoczenie społeczno-ekonomiczne oraz stworzenie modelu ich funkcjonowania i kierunków rozwoju w aspekcie wypełniania misji dla gospodarki i społeczeństwa. Jako przykład empirycznej weryfikacji przedmiotowego celu pracy wybrano państwowe wyższe szkoły zawodowe funkcjonujące w województwie lubelskim z Państwową Szkołą Wyższą im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, której funkcjonowanie oceniono w układzie podregionu białskiego. Dynamika rozwoju PSW w Białej Podlaskiej oraz wyróżniająca się działalność w zakresie realizacji misji uzasadnia jej wybór jako wzorcowego podmiotu badań.

Osiągnięcie sformułowanego celu głównego wymagało realizacji celów szczegółowych sprowadzających się do:

1. rozpoznania istoty i koncepcji rozwoju lokalnego i regionalnego;
2. ustalenia genezy i czynników rozwoju państwowych wyższych szkół zawodowych;
3. oceny stanu i miejsca sektora PWSZ w systemie szkolnictwa wyższego w Polsce;
4. określenia miejsca i roli państwowych wyższych szkół zawodowych wobec otoczenia lokalnego, na przykładzie regionu lubelskiego;
5. oceny funkcjonowania publicznych uczelni zawodowych w badanym regionie oraz PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej jako przykładu in-

stytucji publicznej racjonalnie gospodarującej zasobami oraz wypełniającej różnorodne funkcje w kształtowaniu rozwoju lokalnego;

6. sformułowania propozycji modelu kierunków i zakresu oddziaływania państwowej wyższej szkoły zawodowej na lokalne otoczenie (w sferze społeczno-kulturowej oraz gospodarczej).

Wykorzystanie sformułowanego w pracy modelu pozwoli na realizację celów praktycznych badań obejmujących:

1. wskazanie państwowym wyższym szkołom zawodowym możliwości pełniejszego wykorzystania posiadanych zasobów, zwłaszcza kapitału ludzkiego i społecznego w zakresie różnych płaszczyzn oddziaływania na lokalne otoczenie;
2. wskazanie kierunków zmian wyższego szkolnictwa zawodowego w aspekcie wspierania rozwoju lokalnego, w tym w szczególności rynku pracy.

Osiągnięcie celu głównego i wskazanych celów szczegółowych powinno skutkować weryfikacją postawionych hipotez badawczych. Zostały one sformułowane przez autora pracy na podstawie zrealizowanych studiów literaturowych publikacji z dyscypliny naukowej „ekonomia i finanse” oraz „nauki o zarządzaniu i jakości”. Ich brzmienie jest następujące:

1. Państwowe wyższe szkoły zawodowe są istotnym sektorem szkolnictwa wyższego w Polsce i pełnią ważną rolę w budowaniu kapitału ludzkiego i społecznego na szczeblu regionalnym i lokalnym.
2. Państwowe wyższe szkoły zawodowe wypełniają różnorodne, istotne funkcje rozwojowe (miastotwórcza, kulturotwórcza, ekonomiczna, społeczna) wobec społeczno-ekonomicznego otoczenia w układach lokalnych i regionalnych.
3. Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej jest przykładem instytucji odpowiedzialnie realizującej misję wobec społeczności lokalnej, otoczenia biznesowego i instytucjonalnego w sferze społeczno-gospodarczej, racjonalnie i efektywnie wykorzystującej środki publiczne.

Zakres przedmiotowy badań obejmuje:

1. genezę, rozwój i miejsce państwowych wyższych szkół zawodowych w systemie szkolnictwa wyższego w Polsce;
2. rozwój i funkcjonowanie państwowych wyższych szkół zawodowych w obrębie regionu. Do badań wybrano region lubelski oraz PWSZ w Białej Podlaskiej, Chełmie i Zamościu⁷. Trzy funkcjonujące na Lubelszczyźnie szkoły reprezentują różny poziom i zakres działalności;
3. organizację, funkcjonowanie i rozwój PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej oraz jej oddziaływanie na otoczenie lokalne i regionalne.

Zakres czasowy badań dotyczy okresu końca lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku do czasów współczesnych, przy czym badania empiryczne zrealizowano w latach 2015–2016.

Należy podkreślić, iż monografia powstawała w czasie bardzo dynamicznych zmian w sektorze państwowego wyższego szkolnictwa zawodowego, czego prze-

⁷ Od 1 września 2019 roku, na mocy rozporządzenia MNiSW, PWSZ w Zamościu zmieniła nazwę na: Uczelnia Państwowa im. Szymona Szymonowicza w Zamościu (UPZ).

jawem jest zmiana liczby samych jednostek edukacyjnych, ich profilu działalności, jak również wdrażanie kolejnych etapów reformy wynikających z tzw. Konstytucji dla Nauki.

W monografii wykorzystano zasadniczo dwa rodzaje źródeł informacji – pierwotne i wtórne. Do źródeł pierwotnych zaliczyć należy badania ankietowe z wykorzystaniem kwestionariuszy ankiet. Zrealizowano je wśród wszystkich zaplanowanych w badaniu grupach respondentów (pracowników uczelni, studentów, przedstawicieli biznesu oraz jednostek samorządu terytorialnego). Uzyskane informacje posłużyły poznaniu i ocenie funkcjonowania wybranych uczelni stanowiących podmiot badań, ich powiązań z otoczeniem oraz wpływu na tworzenie planów rozwoju regionalnego i lokalnego.

Źródła wtórne stanowiły:

- plany i strategie rozwoju objętych badaniem państwowych wyższych szkół zawodowych,
- sprawozdania finansowe z działalności badanych jednostek,
- informacje na temat oferty nauczania, liczby kierunków, zasobów infrastrukturalnych i historii rozwoju badanych uczelni – bezpośrednio z oficjalnych stron www tych szkół,
- dane statystyczne GUS i Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Lublinie, obejmujące niezbędne informacje o otoczeniu, w którym funkcjonują badane uczelnie,
- plany rozwoju powiatów bialskiego, chełmskiego i zamojskiego wraz z wnioskami z ich ewaluacji i raportami z postępów realizacji, a także plan rozwoju województwa lubelskiego oraz regionalna strategia innowacji województwa lubelskiego,
- dane statystyczne Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz dane zawarte w systemie POL-on, opisujące stan szkolnictwa wyższego w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem sektora państwowych wyższych szkół zawodowych,
- dane z systemu ELA – ogólnopolskiego systemu monitorowania Ekonomicznych Losów Absolwentów szkół wyższych,
- dostępna literatura przedmiotu i problemu prowadzonych badań.

W toku prowadzenia prac badawczych dane pierwotne i wtórne ewidencjonowano i gromadzono w sposób sukcesywny i systematyczny. Następnie zebrane i przetworzone dane poddano analizie, podczas której dokonano ich interpretacji. Interpretacja ta stała się podstawą dla wnioskowania i prowadzenia dalszych uzupełniających badań eksploracyjnych. W konsekwencji zebrane dane pierwotne i wtórne stanowią kompletny materiał badawczy, na który składają się: informacje pozyskane w wyniku badań ankietowych, dane statystyczne charakteryzujące zarówno otoczenie badanych PWSZ, jak i zmiany zachodzące w tym otoczeniu, dane statystyczne i finansowe opisujące stan rozwoju badanej grupy państwowych wyższych szkół zawodowych, plany rozwoju lokalnego i regionalnego województwa lubelskiego, plany rozwoju badanych uczelni zawodowych. Materiał ten był podstawą analizy i wnioskowania.

Badania ankietowe zostały przeprowadzone w okresie od listopada 2015 roku do stycznia 2016 roku. W pierwszej grupie, obejmującej pracowników, założono docelową liczebność próby badawczej na poziomie 60 osób, po 20 w każdej z badanych uczelni. Celem badań z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety było uzyskanie możliwie pełnych, przekrojowych informacji o uczelni, co oznaczało konieczność skierowania ankiet do różnych grup pracowników – dydaktycznych, administracyjnych, pracujących na różnych stanowiskach. Dobór próby badawczej był więc celowy. Po ustaleniu lub pozyskaniu adresów e-mail wytypowanych do badania osób przesłano przygotowany uprzednio arkusz ankiety interaktywnej. Ostatecznie uzyskano łącznie 45 ankiet wypełnionych w całości i w sposób poprawny. Zwrot ankiet był więc na poziomie 75%. Najliczniejszą grupę w próbie badawczej stanowili pracownicy dydaktyczni (37,8% ogółu badanych). Nieznacznie mniejszy udział w ogólnej liczbie badanych mieli pracownicy administracyjni (33,3%), istotną część próby stanowili też pracownicy dziekanatu (28,9% wszystkich osób objętych badaniami).

W drugiej grupie badaniem objęto studentów wybranych uczelni, studiujących na dowolnym kierunku i trybie nauczania, z pominięciem studentów pierwszego roku. Dobór grup respondentów w badanej próbie był zatem celowy. Planowano przebadać trzy grupy liczące po 140 respondentów, reprezentujących studentów każdej z badanych uczelni. Analogicznie jak w przypadku pracowników badanych uczelni przygotowano kwestionariusz ankiety interaktywnej i rozesłano go drogą e-mailową do wybranych studentów. Adresy e-mail studentów objętych badaniem uzyskano w dziekanatach uczelni. Udział w badaniu był dobrowolny, więc w komunikacie zapraszającym do udziału w badaniach zawarto informację o nieobligatoryjności badania, wraz z prośbą o udzielenie zgody na udział w badaniu i udzielenie odpowiedzi. Badania przeprowadzono w okresie 21 dni, po 7 dni na każdą z badanych uczelni. Mając na uwadze dobrowolny udział w badaniach i konstrukcję ankiety, przyjęto, że zwrot ankiet na poziomie 70–75% będzie zadowalający. Po zakończeniu badań z 420 rozesłanych ankiet wróciło 340 ankiet wypełnionych w sposób poprawny i kompletny, a więc osiągnięto zwrot na poziomie 80%.

Trzeci etap gromadzenia danych pierwotnych obejmował badania ankietowe wśród pracowników JST, na terenie których zlokalizowane są badane uczelnie, oraz przedstawicieli przedsiębiorstw z województwa lubelskiego. W grupie obejmującej pracowników administracji i samorządu powiatów: bialskiego, chełmskiego i zamojskiego (JST) celem było przeprowadzenie wywiadu z kwestionariuszem ankiety wśród pracowników związanych z organizacją współpracy z otoczeniem oraz planowaniem i realizacją inwestycji, a także tworzeniem planów rozwoju. Dobór próby był więc celowy. Zakładana pierwotnie liczebność badanej grupy wynosiła 60 osób. Analogicznie jak poprzednio posłużono się kwestionariuszem ankiety interaktywnej, który został rozesłany drogą e-mailową, po uprzednim kontakcie z adresatem. Zbieranie ankiet trwało 8 tygodni. Łącznie uzyskano 51 ankiet wypełnionych w sposób poprawny i kompletny. Pracownicy JST powiatu zamojskiego stanowili 35,3% (18 osób), natomiast najmniej liczną grupę reprezentowali pracownicy JST powiatu chełmskiego – 31,4% (16 osób). Udział pracowników powiatu bialskiego wyniósł 33,3% (17 osób). Uwzględniając niewielkie różnice w liczbie badanych osób w poszczególnych powiatach, można uznać, że zachowano strukturę 33/33/33. Po-

dobną strukturę osiągnięto w przypadku hierarchii władz lokalnych (tzn. 33,3% ankietowanych zatrudnionych w starostwie, 35,3% ankietowanych zatrudnionych w gminie i 31,4% w strukturach władz miejskich).

W badaniu przedstawicieli biznesu założono losowy dobór próby badanej w oparciu o rejestr REGON. Wylosowano 200 firm z województwa lubelskiego, do których rozesłano e-maile z zaproszeniem do udziału w badaniach. Celem było uzyskanie 100 poprawnie i kompletnie wypełnionych ankiet. Na zaproszenie odpowiedziały tylko 32 przedsiębiorstwa, ale jedynie 18 z nich wyraziło zgodę na udział w badaniach.

Do tych firm przesłano kwestionariusz ankiety interaktywnej, który zwróciło jedynie 13 podmiotów. Uznano to za próbę zbyt małą. Uzupełniono ją, stosując dobór celowy, uwzględniając liczbę zatrudnionych – minimum 5 osób – oraz datę rejestracji przedsiębiorstw – przed 31.12.2011 r. (min. 4-letnie istnienie firmy na rynku pozwala na jej ustabilizowanie się i zbadanie przez firmę jej realnych zasobów w otoczeniu w kontekście planów jej rozwoju). Wytypowano 300 przedsiębiorstw, do których rozesłano zaproszenie do udziału w badaniach. Pozytywnie odpowiedziało 112 firm. W ciągu dwóch tygodni uzyskano 51 ankiet wypełnionych w sposób poprawny i kompletny. Łącznie w całym okresie realizacji badań uzyskano 64 kwestionariusze ankiet, co w odniesieniu do pierwotnie założonej liczebności próby badawczej (100 ankiet) stanowiło 64%. Przyjęto, że próba ta jest wystarczająca dla przeprowadzenia badań.

Pozyskanie danych źródłowych odbyło się przy wykorzystaniu odrębnych kwestionariuszy. Kwestionariusze ankiet w formie elektronicznych (interaktywnych) formularzy zostały rozproszony drogą elektroniczną. W przypadku przedsiębiorców dodatkowo podjęto próby telefonicznego i bezpośredniego kontaktu z przedstawicielami firm objętych badaniem.

Gromadzenie danych ze źródeł wtórnych przebiegało systematycznie wraz z postępowaniem prac. Zebrano informacje i dane statystyczne oraz literaturę problemu i przedmiotu badań. Literatura problemu szkolnictwa wyższego, którą wykorzystano w pracy, jest obszerna i korzystano z niej w sposób wybiórczy. Literatura przedmiotu badań dotycząca państwowych wyższych szkół zawodowych nie jest tak liczna, chociażby ze względu na niespełna 20-letnią historię tego sektora szkolnictwa w Polsce. Istotną pozycją w tym zakresie jest monografia wydana z okazji jubileuszu 15-lecia pierwszych państwowych wyższych szkół zawodowych w Polsce pt. „Państwowe wyższe szkoły zawodowe w Polsce. Dokonania, stan obecny, perspektywy” pod red. Mieczysława Adamowicza, która została wydana w 2014 roku przez wydawnictwo PSW JP II w Białej Podlaskiej. Publikacja prezentuje opracowania dotyczące konkretnych uczelni, ich roli w rejonach funkcjonowania, jak również całego sektora szkolnictwa zawodowego. Omawia specyficzne zagadnienia ze sfery działalności dydaktycznej, naukowo-badawczej i organizacyjnej, a także zawiera niezbędne informacje o uczelniach oraz plakaty przygotowane przez szkoły. Znajdują się w niej rozdziały autorstwa m.in. prof. Mieczysława Adamowicza, dr hab. Haliny Chodkiewicz, prof. Jana Drausa, dr hab. Iwony Kowalskiej, prof. Elżbiety Lonc, dra hab. Wiesława Mieczulskiego, dra hab. Aleksandra Mikołajczaka, prof. Marioli Mikołajczak, dra hab. Wiesława Wierzbienca i wielu innych, które mogą być interesu-

jące dla środowiska uczelni zawodowych, ich regionalnego i lokalnego otoczenia, a także dla innych środowisk akademickich w Polsce. Najnowsza pozycja, a zarazem jedna z niewielu w tym zakresie, wydana w 2017 r. przez wydawnictwo CeDeWu, autorstwa dra Artura Zimnego, pt. „Publiczne uczelnie zawodowe w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce”, koncentruje się na współpracy publicznych uczelni zawodowych z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Podejmuje próbę określenia roli publicznego wyższego szkolnictwa zawodowego w kreowaniu procesów rozwojowych poza metropoliami oraz na obszarach problemowych. Pozostałe pozycje, jak np. „Współpraca technologiczna polskich instytucji naukowych i badawczych z przedsiębiorstwami jako czynnik wzrostu innowacyjności polskiej gospodarki” dr hab. inż. Ireny Łąckiej, wydana przez Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w 2011 r., „Strategie rozwoju regionalnego i lokalnego jako narzędzie rozwoju i aktywności ludności” prof. A. Wiatraka, wydana przez SERiA w 2016 r., „Rola uczelni w regionie” dr Anny Marszałek, wydana przez Difin w 2010 r., „Społeczna odpowiedzialność uczelni” dra hab. Marcina Geryka, wydana przez SGH w 2012 r., „Benchmarking procesowy jako instrument doskonalenia zarządzania uczelniami” dr Katarzyny Anny Kuźmich, wydana przez Wolters Kluwer w 2015 r., stanowią również ważny głos w dyskusji na temat roli szkół wyższych w kreowaniu społeczeństwa i gospodarki opartej na wiedzy, a także rozwoju lokalnego i regionalnego.

Dane statystyczne zostały zgromadzone w drodze analizy raportów tematycznych GUS oraz danych „surowych” udostępnianych przez GUS, raportów i opracowań Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Lublinie oraz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Wykorzystano dane systemu ELA oraz dane zawarte w systemie POL-on. Poszukiwanie danych było ukierunkowane przez przyjętą konstrukcję modelu DEA. W przypadku danych związanych z badanymi uczelniami, dokonano analizy treści ich stron www oraz dostępnych materiałów reklamowych i prasowych.

Zakres prowadzonych w pracy rozważań naukowych i badań empirycznych wynikał z wyznaczonych celów oraz sformułowanych hipotez. W pracy wykorzystano szereg metod badań naukowych, do których należy zaliczyć metodę indukcji (etap studiów literaturowych), analizę i syntezę (etap badań empirycznych), metodę dedukcji (etap koncepcyjny). Natomiast pod względem źródeł i sposobów pozyskiwania i przetwarzania danych w ramach badań empirycznych zastosowano:

1. Metodę opisową z wykorzystaniem źródeł literaturowych i statystycznych, norm prawnych, raportów, rankingów.
2. Metodę analizy ekonomicznej i finansowej – metoda ta została oparta na narzędziach analizy finansowej, a źródłem danych dla tych metod były dane finansowe (sprawozdania) badanych uczelni. W wyniku zastosowania narzędzi analizy ekonomicznej i finansowej uzyskano obraz sytuacji finansowej (i zmian na przestrzeni kolejnych lat) trzech badanych PWSZ. Pozwoliło to na ustalenie sposobu realizacji inwestycji, skali inwestycji i rozkładu ich w czasie, bieżących wskaźników ekonomicznych odzwierciedlających stan zarządzania finansami badanych uczelni, a także stabilności finansowej badanych uczelni w okresie ich funkcjonowania i rozwoju.

3. Metodę ankietową polegającą na badaniu opinii i postaw ankietowanych za pośrednictwem kwestionariusza ankiety, skierowanego do studentów, pracowników uczelni, przedstawicieli samorządów terytorialnych i przedsiębiorców (wspartą wywiadem nieustrukturyzowanym).
4. Metodę efektywności technicznej – metoda badania efektywności technicznej została oparta o model DEA (ang. *Data Envelopment Analysis* – ‘Metoda Obwiedni Danych’), który zasadniczo pozwala na stwierdzenie, czy badany obiekt przekształca swoje nakłady w wyniki w sposób optymalny. Daje więc podstawy do oceny racjonalności gospodarowania zasobami, co w przypadku PWSZ jest pewnym wyzwaniem ze względu na charakter tych obiektów – ich celem zasadniczo nie jest osiąganie zysków. Zatem zgodnie z kierunkiem przyjmowanym dotychczas w badaniach nad efektywnością uczelni wyższych⁸ zdecydowano się na zastosowanie modelu w standardowej wersji CCR-O (Model Charnes, Cooper, Rhodes – model efektywności technicznej zorientowany na maksymalizację efektów przy niezmiennych nakładach i bez uwzględniania efektu skali) dla 29 DMU (PWSZ). Rozwiązanie modelu CCR pozwala ustalić⁹:
 - obiekty efektywne oraz obiekty nieefektywne (w sensie efektywności Farrella),
 - ranking obiektów nieefektywnych,
 - technologie optymalne i formuły benchmarkingowe dla obiektów nieefektywnych,
 - nadwyżki nakładów oraz deficyty rezultatów w obiektach nieefektywnych,
 - technologie „docelowe” (optymalne) dla obiektów nieefektywnych,
 - strukturę technologii optymalnych.

W modelu tym dany o-ty obiekt jest w pełni efektywny, gdy w zbiorze możliwych technologii wspólnych optymalną technologią obiektu o-tego jest jego technologia empiryczna, a więc gdy $\lambda = 1$. Oznacza to, że dany obiekt jest w pełni efektywny, gdy w optymalnej technologii da danego obiektu¹⁰:

- własny współczynnik λ obiektu o-tego $= 1$;
- pozostałe współczynniki $= 0$ ($j = 1, \dots$;).

Oznacza to, że jest on efektywny, gdy najlepiej w danym zbiorze realizuje swoje zadania. Taki model określa efektywność obiektu w sensie Farrella¹¹. Chcąc przedstawić model CCR, przyjmuje się następujące oznaczenia¹²:

⁸ J. Nazarko, M. Komuda, K. Kuźmicz, E. Szubzda, J. Urban, *Metoda DEA w badaniu efektywności instytucji sektora publicznego na przykładzie szkół wyższych*, *Badania Operacyjne i Decyzje*, Nr 4/2008, Politechnika Wrocławska, Wrocław 2008, s. 89-105.

⁹ B. Guzik, *Podstawowe możliwości analityczne modelu CCR-DEA*, *Badania Operacyjne i Decyzje*, Nr 1/2009, Politechnika Wrocławska, Wrocław 2009, s. 65.

¹⁰ Tamże, s. 62.

¹¹ Warunki podane powyżej dotyczące λ gwarantują efektywność w sensie Farrella. Niestety nie zachodzi odwrotna zależność. To znaczy, że obiekt może być efektywny w sensie Farrella, ale nie będzie efektywny w sensie podanych warunków. Właśnie z tego powodu tak istotne jest uwzględnienie λ w trakcie interpretacji wyników modelu.

¹² Tamże, s. 61-62

– mnożnik nakładów obiektu o-tego. Określa on, jaką krotność faktycznych nakładów obiektu o-tego musiałaby „wykorzystać” technologia wspólna dla uzyskania faktycznych rezultatów obiektu o-tego.

I. Dane – wielkości nakładów oraz rezultatów w poszczególnych obiektach:
oraz ($j = 1, \dots, J$; $r = 1, \dots, R$; $n = 1, \dots, N$)

II. Zmienne decyzyjne:

„...”, – współczynniki technologii „wspólnej”

– mnożnik poziomu nakładów obiektu o-tego

III. Funkcja celu:

– minimalizacja mnożnika poziomu nakładów obiektu o-tego

IV. Warunki ograniczające:

– nakłady technologii wspólnej są nie większe od - część nakładów poniesionych przez obiekt o-ty:

(dla $n = 1, \dots, N$)

– rezultaty technologii wspólnej są nie mniejsze od rezultatów osiągniętych przez o-ty obiekt:

(dla $r = 1, \dots, R$)

– mnożnik nakładów nie przekracza jedności:

V. Warunki znakowe:

Wyniki wszystkich przeprowadzonych obliczeń i wariantów modelu posłużyły do stworzenia wniosków o charakterze rankingu.

5. Metodę badania dokumentów – metoda ta polega na analizie treści dokumentów zawierających informacje o danych uczelniach czy zagadnieniach związanych z przedmiotem badania. W szczególności poddano analizie plany rozwoju lokalnego i regionalnego, co pozwoliło na identyfikację szans i zagrożeń tego rozwoju. Analizowano również dokumenty uczelni, obejmujące zarówno jej ofertę dydaktyczną, jak również plany rozwoju i dane finansowe. Analiza tych dokumentów pozwoliła na stworzenie charakterystyki badanych PWSZ, a także dostarczyła dalszych danych szczegółowych i kontekstowych dla kolejnych metod badawczych.
6. Analizę SWOT – metoda ekspercka wywodząca się z zarządzania strategicznego i marketingowego. Metoda została dostosowana do przedmiotu badań i wykorzystano ją w procesie oceny wpływu badanych uczelni na wszystkich zidentyfikowanych płaszczyznach. W metodzie tej każdy czynnik na każdej z wyróżnionych płaszczyzn został opatrzony wagą i oceną (specyficzną dla każdej z badanych uczelni) oraz siłą wpływu, co pozwoliło na obliczenie zbiorczej oceny (sumy iloczynów wag, oceny i siły wpływu) dla danej płaszczyzny dla każdej z badanych uczeni.

Wyboru odpowiednich metod dokonano z uwzględnieniem dostępności danych, kosztów i czasu badania. Układ monografii i treści kolejnych rozdziałów zostały podporządkowane realizacji celów badawczych. Książka składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów zasadniczych i zakończenia. Publikacja zamyka się częścią aneksową, w której zamieszczone zostały kwestionariusze ankiet.

Rozdział pierwszy poświęcono roli szkolnictwa wyższego w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego. W tej części pracy, oprócz rozważań teoretycznych do-

tyczących rozwoju lokalnego i regionalnego, scharakteryzowano także znaczenie uczelni dla gospodarki opartej na wiedzy, poruszono kwestię wpływu edukacji na kreowanie kapitału ludzkiego i społecznego, jak również omówiono ideę społecznej odpowiedzialności szkoły wyższej.

Rozdział drugi stanowi prezentację wybranych aspektów związanych z funkcjonowaniem szkolnictwa wyższego w Polsce. Omówiono stan rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce oraz zasady jego funkcjonowania, w tym także aspekty prawne. Szczególną uwagę poświęcono publicznym uczelniom zawodowym. W dalszej części rozdziału skoncentrowano uwagę na funkcjonowaniu uczelni wyższych w ich środowiskach lokalnych, a także wyzwaniach stojących przed współczesnym szkolnictwem wyższym.

W rozdziale trzecim nakreślone zostały obszary oddziaływania państwowych wyższych szkół zawodowych na społeczno-ekonomiczne otoczenie regionu. Dokonano analizy treści ujętych w planach i strategiach rozwoju lokalnego i regionalnego w kontekście identyfikacji szans, zagrożeń i barier dla zrównoważonego rozwoju lokalnego. Treść rozdziału zawiera ponadto wyniki badań ankietowych dotyczących powiązań badanych uczelni z otoczeniem.

Rozdział czwarty przedstawia badaną grupę wyższych szkół zawodowych z województwa lubelskiego oraz prezentuje rezultaty prac badawczych zrealizowanych na podstawie analizy sprawozdań finansowych i opinii głównych interesariuszy w zakresie oceny ich funkcjonowania. Ocena ta została dokonana w oparciu o analizę efektywności technicznej gospodarowania zasobami z zastosowaniem metody *Data Envelopment Analysis*, a także analizę pomiaru jakości kształcenia z zastosowaniem narzędzia rankingu.

W rozdziale piątym dokonano empirycznej weryfikacji znaczenia PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej w układzie podregionu bialskiego jako uczelni wyróżniającej się na tle innych uczelni zawodowych województwa lubelskiego. W tym kontekście przeprowadzono analizę zasobów kadrowych, studentów, a także losów absolwentów bialskiej uczelni. Podjęto przegląd inicjatyw PSW w Białej Podlaskiej, ukierunkowanych na rozwój otoczenia bliższego i dalszego, a także, na podstawie analizy wyników badań ankietowych oraz dokumentów uczelni, określono występujące luki i niewykorzystane możliwości wpływu bialskiej szkoły wyższej na rozwój lokalny w regionie lubelskim. Przykład PSW w Białej Podlaskiej posłużył sformułowaniu potencjalnego modelu funkcjonowania publicznych uczelni zawodowych w aspekcie wielokierunkowego oddziaływania i wspierania lokalnego rozwoju.